

PSIXOLOGİYA, YAŞ FİZİOLOGİYASI VƏ İNKLÜZİV TƏHSİL MƏSƏLƏLƏRİ
ВОПРОСЫ ПСИХОЛОГИИ, ВОЗРАСТНОЙ ФИЗИОЛОГИИ
И ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
ISSUES OF PSYCHOLOGY, AGE PHYSIOLOGY AND INCLUSIVE EDUCATION

UOT 159.9

Sahil Nizam oğlu Cəfərov
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Lənkəran Dövlət Universiteti

Rəna Oruc qızı Qurbanova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi

İNKLÜZİV TƏHSİL REAL HƏYATIN MƏKTƏBDƏ ƏKS OLUNMASIDIR

Sahil Nizam oğlu Cəfərov
доктор философии по педагогике, доцент
Ленкоранский Государственный Университет

Rəna Oruc qızı Qurbanova
преподаватель
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ОТРАЖЕНИЕ РЕАЛЬНОЙ ЖИЗНИ В ШКОЛЕ

Sahil Nizam Jafarov
doctor of philosophy in pedagogy, associate professor
Lankaran State University

Rena Oruj Gurbanova
teacher at Azerbaijan State Pedagogical University

INCLUSIVE EDUCATION IS A REFLECTION OF REAL LIFE IN SCHOOL

Xülasə. Təqdim olunan məqalə “İnküziv təhsil nədir?” mövzusunda. Müəllif burada qeyd edir ki, bu gün təhsil sahəsində dövrüyyədə olan anlayışlardan biri də “İnküzivlik” terminidir. İnküzivlik bütün və-təndaşların, ilk növbədə, bütün əlillərin cəmiyyətdə iştirak səviyyəsinin artırılması prosesidir.

Məqalədə vurğulanır ki, İnküziv təhsil müxtəlif növ əlilliyi və öyrənmə ehtiyacı olan şagirdlərin əlil olmayan və adətən inkişaf edən şagirdlərlə siniflərdə oxuduğu məktəbə yanaşmadır.

Məqalədə bütün uşaqlar kimi sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların da öz gələcəkləri ilə bağlı ambisiyaları və arzuları olmasından bəhs edilir.

Müəllif tələbələrin istisnalara səbəb ola biləcək maneələri azaltmaq və aradan qaldırmaq üçün ümumi öyrənmə mühitində iştirak etməklə təhsil proqramında dəstəklənməsini tövsiyə edir.

Açar sözlər: *İnküziv təhsil, İnküzivlik, əlil şagird, yanaşma, keyfiyyətli təhsil, ambisiya, effektiv üsul*

Резюме. Представленная статья посвящена теме «Что такое инклюзивное образование»? Автор отмечает, что одним из понятий, циркулирующих сегодня в сфере образования, является термин «инклюзия». Инклюзия – это процесс повышения уровня участия в жизни общества всех граждан, в первую очередь, людей с инвалидностью.

В статье подчеркивается, что инклюзивное образование – это подход к школьному обучению, при котором учащиеся с различными видами инвалидности и учебными потребностями учатся в классах с обычными и нормально развивающимися учащимися.

В статье также говорится о том, что, как и у всех детей, у детей с ограниченными возможностями есть амбиции и мечты относительно своего будущего.

Автор рекомендует поддерживать студентов в образовательной программе, участвуя в общей учебной среде, чтобы уменьшить и преодолеть барьеры, которые могут привести к исключению.

Ключевые слова: инклюзивное образование, инклюзия, учащийся-инвалид, подход, качественное образование, амбициозность, эффективный метод

Summary. The presented article is about "What is inclusive education?" The author notes here that one of the concepts circulating in the field of education today is the term "inclusion". Inclusion is the process of increasing the level of participation in society of all citizens, first of all, all people with disabilities.

The article emphasizes that inclusive education is an approach to schooling where students with different types of disabilities and learning needs study in classes with non-disabled and typically developing students.

The article also discusses that, like all children, children with disabilities have ambitions and dreams for their future.

The author recommends that students be supported in the educational program by participating in a common learning environment to reduce and overcome barriers that may lead to exclusion

Key words: inclusive education, inclusion, disabled student, approach, quality education, ambition, effective method

Bu gün təhsil sahəsində dövriyyədə olan anlayışlardan biri "inklüziv" terminidir. Inklüziv (inclusion – daxiləmə) – bütün vətəndaşların, ilk növbədə, əlilliyi olan bütün insanların cəmiyyətdə iştirak səviyyəsinin artırılması prosesidir. İnklüziv təhsil isə ümumi təhsilin elə bir inkişaf mərhələsidir ki, burada hamının, ilk növbədə, sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsilə ehtiyacı təmin edilir [4; 1].

İnklüziv təhsil müxtəlif növ əlilliyi və öyrənmə ehtiyacı olan şagirdlərin əlil olmayan və adətən inkişaf edən şagirdlərin olduğu siniflərdə təhsil aldığı məktəbə yanaşmadır.

İnklüziv tənzimləmədə əlavə ehtiyacı olan tələbələr dəstək və xidmətlər vaxtlarının çoxunu ayrı-ayrı sinif otaqlarında və ya məktəblərdə deyil, əlil olmayan həmyaşıdları ilə keçirirlər. Bu məqalə inklüziv təhsilin müəyyən edilməsi yollarının qısa nəzərdən keçirilməsi və demokratik cəmiyyətlərdə vətəndaş hüquqları uğrunda daha geniş hərəkətlərdə inklüzivliyin köklərinin tədqiqi ilə başlayır.

Bunun ardınca inklüziv sinfin idarə edilməsi ilə bağlı problemlərin müzakirəsi və "inklüzivlik mədəniyyəti"nin yaradılması vasitəsilə müəllimlərə bu problemləri həll etməyə kömək edə biləcək bir neçə strategiya müzakirə edilir [1; 1].

Hər bir uşağın keyfiyyətli təhsil və öyrənmə hüququ var.

Dünyada 240 milyon əlil uşaq olduğu təxmin edilir. Bütün uşaqlar kimi, əlilliyi olan uşaqların da öz gələcəkləri ilə bağlı ambisiyaları və arzuları var. Bütün uşaqlar kimi, onların bacarıqlarını

inkişaf etdirmək və bütün potensiallarını reallaşdırmaq üçün keyfiyyətli təhsilə ehtiyacları var.

Bununla belə, əlilliyi olan uşaqlar çox vaxt siyasətin formalaşmasında diqqətdən kənardadır, onların təhsil almaq imkanlarını və sosial, iqtisadi və siyasi həyatda iştirak etmək imkanlarını məhdudlaşdırır. Dünya miqyasında bu uşaqlar məktəbdən kənardadır qalma ehtimalı yüksək olan uşaqlar arasındadır. Onlar ayrı-seçkilik, stiqma və qərar qəbul edənlərin əlilliyi məktəb xidmətlərinə daxil etməkdə müntəzəm uğursuzluqlarından qaynaqlanan təhsil qarşısında davamlı maneələrlə üzləşirlər. Əlillik bütün dünyada təhsilə ən ciddi maneələrdən biridir.

Bütün uşaqları məktəbə gətirmək və öyrətmək.

Bütün uşaqlara məktəbə getmək, inkişaf etmək, lazım olan bacarıqları öyrətmək və inkişaf etdirmək, ədalətli şans vermək üçün ən effektiv üsul inklüziv təhsil üsuludur.

İnklüziv təhsil dedikdə bütün uşaqların eyni siniflərdə, eyni məktəblərdə oxuması nəzərdə tutulur. Bu, ənənəvi olaraq kənarlaşdırılan qruplar üçün real öyrənmə imkanları deməkdir – təkcə əlilliyi olan uşaqlar deyil, azlıqların dillərində danışanlara da aiddir.

Müxtəlif qruplarda hamının xeyrinə yan-yanına böyüməsinə imkan vermək üçün inklüziv sistemlər bütün mənşəli tələbələrin sinfə gətirdiyi unikal töhfələri qiymətləndirir və bütün mənşəli tələbələrə hamının faydası üçün yan-yanı öyrənməyə və böyüməyə imkan verir.

Ancaq irəliləyiş yavaş-yavaş gəlir. İnküziv sistemlər cəmiyyətin bütün səviyyələrində dəyişikliklər tələb edir.

Məktəb səviyyəsində müəllimlər hazırlanmalı, binalar təmir edilməli və şagirdlər əlçatan təlim materialları almalıdırlar. İcma səviyyəsində stiqləmə və ayrı-seçkiliklə mübarizə aparılmalı və fərdlər inküziv təhsilin faydası barədə maarifləndirilməlidir.

Milli səviyyədə hökumətlər qanunları və siyasətləri Əlilliyi olan Şəxslərin Hüquqları haqqında Konvensiyaya uyğunlaşdırmalı və uşaqların səmərəli xidmətlərlə təmin olunmasını təmin etmək üçün məlumatları müntəzəm toplamalı və təhlil etməlidir [2; 4-5].

UNICEF-in inküziv təhsili təşviq etmək işi:

Əlilliyi olan uşaqlar üçün təhsil boşluğunu aradan qaldırmaq üçün UNICEF inküziv təhsil sistemlərini inkişaf etdirmək və monitorinq etmək üçün hökumətin səylərini dəstəkləyir. Bizim işimiz dörd əsas sahəyə yönəlib:

- Təbliğət: UNICEF müzakirələrdə, yüksək səviyyəli tədbirlərdə və siyasətçilərə və geniş ictimaiyyətə yönəlmiş digər təbliğət formalarında inküziv təhsili təşviq edir.

- Maarifləndirmə: UNICEF tədqiqatlar aparmaq və hökumət tərəfdaşları üçün dəyirmi masalar, seminarlar və digər tədbirlər keçirməklə əlilliyi olan uşaqların ehtiyaclarını diqqət mərkəzində saxlayır.

- Potensialın yaradılması: UNICEF müəllimləri, idarəçiləri və icmaları öyrətməklə və Hökumətlərə texniki yardım göstərməklə tərəfdaş ölkələrdə təhsil sistemlərinin potensialını artırır.

- İcra dəstəyi: UNICEF siyasət və praktika arasında icra boşluğunun aradan qaldırılması üçün tərəfdaş ölkələrdə monitorinq və qiymətləndirməyə kömək edir [2, s. 6].

İnküziv təhsil nədir ?

Daxil olmanın hamılıqla qəbul edilmiş tərfi və onu həyata keçirmək üçün riayət edilməli olan standartlaşdırılmış prosedurlar toplusu haqqında konsensus yoxdur.

İnküzivliyi əsas axın adlanan digər qeyri-seqreçasiyaçı yanaşmadan ayırmağın bir yolu inküziv sinifdə bütün şagirdlərin müxtəlif öyrənmə ehtiyaclarını sinifdən kənarlaşdırmadan qarşılamağa çalışmaq üzərində güclü vurğunun olmasıdır.

Əksinə, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlara ümumi təhsil verildikdə, bu, adətən (ən azı 2 prinsipdə), fərqlərindən asılı olmayaraq, sinifdəki hər kəsin bir standart kurikulumuna əməl etməsini nəzərdə tutur [5, s. 202-208].

İnküziv təhsil o deməkdir ki, bütün şagirdlər yaşadıkları məktəblərdə yaşa uyğun, müntəzəm dərslərdə iştirak edir və onları qarşılayırlar və məktəb həyatının bütün sahələrində öyrənmək, töhfə vermək və iştirak etmək üçün dəstəklənilirlər.

İnküziv təhsil bütün şagirdlərin birlikdə öyrənməsi və iştirak etməsi üçün məktəblərimizi, sinif otaqlarımızı, proqramlarımızı və fəaliyyətlərimizi necə inkişaf etdirdiyimiz və dizayn etdiyimizlə bağlıdır.

İnküziv təhsil bütün şagirdlərin müxtəlif ehtiyaclarına cavab verən, qəbuledici, hörmətli və dəstəkləyici şəkildə effektiv şəkildə cavab verməklə onların keyfiyyətli təhsilə çıxışını təmin etməkdən ibarətdir. Şagirdlər təhsil proqramında ümumi öyrənmə mühitində iştirak edərək, istisnalara səbəb ola biləcək maneələri azaltmaq və aradan qaldırmaq üçün dəstək verirlər.

İnküziv təhsil ümumi təhsil mühitində həyata keçirilir; yəni müxtəlif mənşəli və müxtəlif qabiliyyətlərə malik şagirdlərin inküziv mühitdə birlikdə öyrəndiyi təhsil mühiti. Ümumi öyrənmə mühitləri şagirdlərin müntəzəm dərslərinin əksəriyyəti üçün istifadə olunur və bunlara sinif otaqları, kitabxanalar, idman zalı, tamaşa teatrları, musiqi otaqları, yeməcxanalar, oyun meydançaları və yerli icma daxil ola bilər. Ümumi öyrənmə mühiti əqli qüsurlu və ya digər xüsusi ehtiyacları olan şagirdlərin həmyaşıdlarından təcrid olunmuş şəkildə öyrəndikləri yer deyil [1, s. 3].

Effektiv ümumi öyrənmə mühitləri:

- Hər bir şagirdin bütün şagirdlər üçün nəzərdə tutulmuş və seçilmiş təhsil mühitində həmyaşıdları ilə paylaşılan öyrənmə mühitində tam iştirakına şərait yaratmaq;

- Müsbət iqlim təmin etmək, aidiyyət hissinə təşviq etmək və müvafiq şəxsi, sosial, emosional və akademik məqsədlərə doğru şagird irəliləyişini təmin etmək;

- Kifayət qədər səviyyəli dəstək təmin etməklə və şagird mərkəzli tədris təcrübə və prinsiplərini tətbiq etməklə fərdi öyrənmə ehtiyaclarına cavab verir.

• Ümumi öyrənmə mühiti: inklüziv mühitdir ki, burada təlimat qarışıq qabiliyyətə malik olan şagirdlərə və onların icma məktəbində həmyaşıdları qrupu ilə birlikdə çatdırılmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur, eyni zamanda, onların bir şagird kimi fərdi ehtiyaclarına cavab verir və müntəzəm dərslər saatları tələbələrin əksəriyyəti üçün istifadə olunur [6, s. 239].

“İnklüziv təhsil” termini daha çox hissiyyət və ya hərəkətilik məhdudiyətləri, əqli qüsurlar, öyrənmə əlilləri, dil pozğunluqları, davranış pozğunluqları və autizm spektri pozğunluqları kimi fiziki və əqli qüsurları olan şəxslərin daxil edilməsi üçün istifadə olunur.

Bəzi pedaqoqlar və nəzəriyyəçilər də daha geniş mənada, cəmiyyətdə və məktəblərdə təcrid olunmuş bütün qrupların çıxışını təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş təhsil sistemində istinad edərək “inklüziv”dan istifadə edirlər.

Beləliklə, inklüziv bəzən bütün məktəb və sinif mühitinin məqsədyönlü və şüurlu şəkildə qurulması kimi nəzərdə tutulur ki, onlar tək-cə əlilliyi olan şagirdlər üçün deyil, həm də etnik mənsubiyyətinə, sosial sinfinə, cinsinə, mədəniyyətinə, dininə, immiqrasiya tarixinə və ya

digər atributlarına görə təcrid olunma və ya səlahiyyətlərindən məhrum edilmə ilə üzləşə bilənlərə əlçatan olsunlar. İnküzivlik də daha geniş mənaya malik olduğundan, bəzən sosial ədalətin daha əhatəli formasına nail olmaq vasitəsi kimi təsdiqlənir. [2, s. 3-4]

Problemin aktuallığı. Məqalədə hər zamana aktual olan, hal-hazırda cəmiyyətimizdə baş verən müəyyən səbəblərdən daha da aktuallaşan inklüziv təhsilin mahiyyətinə aydınlıq gətirilmiş, inklüziv sistemlərin yaradılması, inkişafı və əhəmiyyətindən bəhs edilmişdir.

Problemin elmi yeniliyi. Müasir dövrdə inklüziv sinfin idarə edilməsi ilə bağlı problemlərin müzakirəsi və “inklüzivlik mədəniyyəti”nin yaradılması vasitəsilə müəllimlərə bu problemləri həll etməyə kömək edə biləcək bir neçə strategiya tətbiq edilir. İnküziv təhsilin daha səmərəli tətbiqi yeni-yeni araşdırmalar tələb edir. İnküziv təhsil – müxtəlif növ əlilliyi və öyrənmə ehtiyacı olan şagirdlərin əlil olmayan və adətən inkişaf edən şagirdlərin olduğu siniflərdə təhsili real həyatın aynasıdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədə şərh olunmuş nəzəri biliklər və praktik təcrübələr inklüziv siniflərdə şagirdlərlə işləyən hər bir müəllim üçün yararlı mənbə ola bilər.

Ədəbiyyat:

1. Suzanne R. Kirschner IN: W. George Scarlett (Ed.) Sage Encyclopedia of Classroom Management (Sage, 2015).1.
2. <https://www.unicef.org> Inclusive education | UNICEF,
3. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), Convention, May 2022 Status: Ratifications/Accessions: 185, Signatories: 164
4. İnküziv Siniflərdə Təlimin Təşkili. -Bakı – 2018, -68 səh.
5. Florian, L. (2008). Special or inclusive education: Future trends. British Journal of Special Education, 230 p.
6. Hehir, T. & Katzman, L.I. (2012). Effective inclusive schools: Designing successful schoolwide programs. San Francisco: Jossey-Bass.

E-mail: ceferovsahil610@gmail.com,
rena_qurbanova@bk.ru

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok.*, *dos.* **T.Ə. Vahabova**,
ped.ü.fəls.dok. **G.T. Eminova**

Redaksiyaya daxil olub: 16.11.2022.